

РЕЦЕНЗІЯ

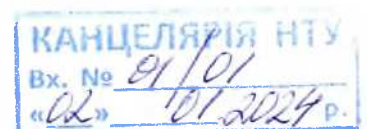
на дисертаційну роботу Муленка Володимира Миколайовича
на тему «Розвиток сфери послуг як фактор підвищення
конкурентоспроможності національної економіки
в системі глобального поділу праці»
на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 051 «Економіка»

Актуальність теми дослідження та її зв'язок з науковими програмами.

Протягом останніх десятиліть сфера послуг стала одним з найбільш розвинених секторів світової економіки. Глобалізація та зростання конкуренції в промисловому секторі призвели до збільшення значення сфери послуг у структурі економіки розвинених країн і переміщення робочих ресурсів із сектору матеріального виробництва в сферу послуг. Наразі велика частка виробництва послуг свідчить про високий рівень економічного розвитку країни.

Ефективний розвиток сфери послуг став ключовим чинником сталого економічного зростання і підвищення конкурентоспроможності країн у новому глобальному поділі праці, який формується під впливом глобалізаційних процесів. Україна в системі поділу праці ідентифікується головним чином як постачальник сільськогосподарської та металургійної продукції, проте в країні не сформоване чітке стратегічне бачення ролі сфери послуг у забезпеченні економічного розвитку та формуванні конкурентних переваг.

Навіть при відносно великій частці сфери послуг у вітчизняній економіці, Україна відстає від провідних країн за рівнем економічного розвитку, а її позиції на світових ринках проявляються в менш вигідному становищі порівняно з конкурентами. Ці факти підкреслюють необхідність переосмислення стратегічного значення сфери послуг для економічного

розвитку України та посилення її позицій у системі глобального поділу праці. Окрім цього, постає питання розробки комплексу рекомендацій та заходів для поліпшення функціонування сфери послуг, що враховуватиме сучасні реалії країни і служитиме базисом стратегії для забезпечення стійкого розвитку цього сектору як фактору підвищення конкурентоспроможності національної економіки в глобальному поділі праці.

Наведене вище свідчить про актуальність дисертаційної роботи автора, в якій вдосконаленні теоретико-методичних підходів та розроблені практичні рекомендації з розвитку сфери послуг як фактору підвищення конкурентних позицій України в системі глобального поділу праці.

Дисертаційне дослідження виконано в рамках плану науково-дослідних робіт Національного транспортного університету. Дослідження здійснено відповідно до тематики держбюджетних тем «Економічний розвиток і підприємництво в Україні» (2020, номер державної реєстрації 0117U000126); «Сучасна парадигма інноваційного розвитку транспортного комплексу України» (2021-2022, номер державної реєстрації 0121U100635), де автором досліджувались питання діджиталізації сфери послуг України і проблематика розвитку української сфери послуг на сучасному етапі та її вплив на конкурентні позиції національної економіки в глобальному поділі праці.

Особистий внесок здобувача та отримані наукові результати.

Основними науковими та практичними результатами дослідження є:

1. Досліджено та узагальнено сучасні наукові підходи до трактування економічної сутності “послуга”, запропоновано авторське визначення даної категорії. Після систематизації та аналізу існуючих класифікацій послуг було введено додаткові класифікаційні ознаки, зокрема, матеріальність результату, спосіб реалізації та рівень впливу на економіку.

2. Визначено додаткові особливості міжнародної торгівлі послугами, такі як залежність від факторів близькості та вплив "природних" торговельних бар'єрів. Проведений аналіз сприяв визначенні потреби у

виокремленні додаткових моделей торгівлі послугами, зокрема, торгівля послугою як частиною експортованого товару та здійснення торгівлі на території третьої країни. Після узагальнення підходів до визначення конкурентоспроможності національної економіки автором запропоновано власне визначення цієї категорії. Визначено, що існуючі методи оцінки рівня конкурентоспроможності не достатньо враховують вплив зовнішньоекономічної діяльності на конкурентоспроможність.

3. Виявлено структурну незбалансованість сфери послуг України: понад 80% обсягу експорту становлять послуги у сферах транспорту, інформаційних технологій, ділових та переробних послуг. Визначено за допомогою індексів порівняльних конкурентних переваг та аналізу внеску до торгівельного балансу, що Україна має порівняльні переваги у торгівлі послугами в сферах інформаційно-комунікаційних технологій, транспорту, ділових та переробних послуг, що обумовлює структуру експорту послуг України.

4. Досліджено досвід розвитку окремих секторів сфери послуг в країнах Ізраїль, Філіппіни, Індія, Сінгапур, а також транспортного сектору в Японії, Литві та Азербайджані. Визначено, що Україна може використовувати світовий досвід для формування урядової політики та моделей фінансування розвитку людського та інноваційного потенціалу, зокрема, враховувати практику використання інструментів державно-приватного партнерства для розбудови сфери транспортних послуг та забезпечення ефективності її функціонування.

5. Визначено, що рівень розвитку сфери послуг має слабкий статистичний вплив на Глобальний індекс конкурентоспроможності WEF та сильний вплив на позиції країни в Рейтингу конкурентоспроможності IMD. Запропоновано розширити індекс WEF, за рахунок додаткової критерій, що характеризує міжнародну спеціалізацію та рівень участі країни у міжнародних економічних відносинах і сприятиме більш повному врахуванню впливу

зовнішньоекономічної діяльності та сфери послуг на формування конкурентоспроможності національної економіки.

6. Систематизовано та ранжовано фактори, що впливають на сферу послуг в Україні. Сформовано комплекс заходів для забезпечення розвитку сфери послуг на двох рівнях: загальні заходи для вдосконалення сфери в цілому та спеціалізовані заходи для розвитку конкретних секторів.

7. Розроблено методику оцінки рівня конкурентоспроможності сфери транспортних послуг, що базується на кластеризації. Під час апробації методики визначено, що Україна належить до одного кластеру разом із країнами, які мають середні рівні розвитку суміжних галузей та економіки в цілому і відстають від країн вищого кластеру за темпами розвитку транспортної галузі. Запропоновано напрямки державної політики для підвищення конкурентоспроможності вітчизняної сфери транспортних послуг та подальшого включення України до кластеру вищого рівня.

8. Розроблено концептуально-логічну модель системи управління розвитком сфери транспортних послуг в Україні з метою підвищення конкурентоспроможності галузі. Застосовано нелінійний динамічний норматив для створення цільового індикатора оцінки ефективності управління розвитком цієї сфери. До моделі включено методику прогнозування обсягів виробленої в секторі доданої вартості на основі регресії. В результаті впровадження комплексу заходів, запропонованих в роботі, передбачається зростання виробництва доданої вартості в сфері транспортних послуг на 19,4%.

9. Розроблено організаційно-економічний механізм розвитку сфери послуг як ключового фактора у підвищенні конкурентоспроможності України в системі глобального поділу праці, що включає дві складові: організаційну та економічну. Запропоновано створити Фонд розвитку сфери послуг України на основі державно-приватного партнерства, розроблена модель фінансування Фонду. Впровадження механізму сприятиме ефективному розвитку сфери

послуг в Україні та, відповідно, зміцненню позицій країни в глобальному поділі праці.

Повнота опублікування результатів дисертації.

За результатами дисертаційної роботи опубліковано у 25 наукових праць, у тому числі: статей у наукових фахових виданнях України – 6, статей у зарубіжних виданнях – 1, публікацій у збірниках тез та матеріалів наукових конференцій – 18.

Висновки логічно сформовані за результатами проведених в дисертаційній роботі досліджень та в повній мірі відображають їх результати.

Наукова новизна та практичне значення отриманих результатів.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає:

вперше:

– розроблено організаційно-економічний механізм розвитку сфери послуг, який включає в себе наступні елементи: організаційний блок (система стратегічного планування та контролю; система нормативно-правового забезпечення; сукупність інституцій та державних органів; системи стандартизації, ліцензування та кадрового забезпечення; система моніторингу та контролю) та економічний блок (елементи економічної політики, які спрямовані на створення сприятливих умов для розвитку сфери послуг). В межах механізму обґрунтовано концепцію створення Фонду розвитку сфери послуг на засадах державно-приватного партнерства із залученням міжнародних донорів, неурядових організацій та громадськості. Такий Фонд системно опікуватиметься розвитком сфери послуг за рахунок цільового фінансування на кредитній чи грантовій основі та надання консультативної та іншої підтримки проектам в галузі. Запровадження механізму дозволить створити сприятливе середовище для розвитку сфери послуг, забезпечити достатній рівень фінансування та ефективного використання ресурсів;

удосконалено:

– методичний підхід до оцінки рівня міжнародної конкурентоспроможності сфери транспортних послуг на основі кластеризації, що враховує інтегральні індекси, які формуються на основі показників трьох рівнів: галузевого (зайнятість, товарообіг, пасажирообіг, експорт та імпорт транспортних послуг, інвестиції в основні засоби), суміжних галузей (темпи зростання виробництва, експорту, зайнятості в агропромисловому та промисловому секторах) та макрорівня (ВВП на душу населення, рівні безробіття та інфляції, рівні податків, сальдо торговельного балансу). На відміну від існуючих, запропонована методика враховує вплив на формування конкурентоспроможності сфери транспортних послуг рівня розвитку як економіки в цілому, так і основних галузей-споживачів транспортних послуг;

– концептуально-логічну модель системи управління розвитком сфери транспортних послуг України, яка визначає стратегію та регулюючі заходи щодо економічних та організаційно-правових механізмів її функціонування. В межах моделі розроблено чисельний індикатор оцінки ефективності управління розвитком сфери транспортних послуг, що ґрунтується на визначені фактичного рівня досягнення встановлених нормативних співвідношень темпів росту ключових показників функціонування сфери транспортних послуг. Даний індикатор дозволяє визначити цільові співвідношення зміни показників та оцінювати ефективність управління розвитком сектору на основі ступеня досягнення встановлених нормативів;

– методичний підхід до розрахунку Глобального індексу конкурентоспроможності країни, що враховує додатковий критерій, який відобразатиме рівень розвитку зовнішньоекономічної діяльності та залучення країни до ГПП. Даний критерій формується на основі показників, які визначають рівень та особливості міжнародної спеціалізації країни, а також показників, що характеризують активність країни в міжнародному обміні факторами виробництва. Застосування цього критерію дозволить комплексно врахувати активність зовнішньоекономічної діяльності країни і, як наслідок,

визначити та аргументувати пріоритетність розвитку та державної підтримки секторів сфери послуг;

набуло подальшого розвитку:

– понятійно-категоріальний апарат поняття “послуга”, яку пропонується інтерпретувати як унікальний товар, що являє собою специфічну діяльність, результат якої може мати матеріальне чи нематеріальне вираження, котра здійснюється для задоволення конкретної потреби споживача в визначений часовий період та має певну вартість, яка формується залежно від використаних засобів праці, кваліфікаційних якостей виробника та рівня попиту на дану послугу. На відміну від існуючих, наведене визначення акцентує увагу на можливості результату послуги мати матеріальне чи нематеріальне вираження та підкреслює спрямованість послуги на задоволення конкретної, обмеженої в часі потреби;

– класифікація послуг, яка дозволяє розподіляти послуги залежно від трьох критеріїв: матеріальності результатів, способу реалізації та рівня впливу на економіку. Використання даних класифікаційних ознак дозволить визначати пріоритетні для фінансування та розвитку сектори сфери послуг при розробці та провадженні державної політики і краще адаптувати політику до реалій міжнародної торгівлі послугами;

– визначення категорії «конкурентоспроможність національної економіки», як здатності економічної системи забезпечувати стале підвищення результативності її функціонування та високий рівень соціальної спрямованості, шляхом ефективного використання національних конкурентних переваг, зокрема інноваційних, в ході конкурентної боротьби на світових ринках. На відміну від існуючих, наведене визначення враховує соціальну спрямованість економічної системи та наголошує на ролі національних конкурентних переваг у формуванні конкурентоспроможності.

Практичне значення результатів дисертаційного дослідження полягає в можливості їх використання при розробці та подальшій реалізації економічної

стратегії повоєнного відновлення України та національних програм розвитку сфери послуг України як в цілому, так і окремих її секторів.

Практичне значення результатів проведеного дослідження підтверджується їхнім використанням в діяльності АсМАП України (акт впровадження № 0608486), Групи Світового банку (відгук про впровадження від 23.10.2023) та в навчальному процесі Національного транспортного університету (довідка про впровадження № 1099/02 від 29.06.2023).

Основні зауваження та дискусійні положення.

1. В підрозділі 1.4 автором досліджено та узагальнено сучасні визначення категорії «конкурентоспроможність національної економіки» (стор.75). Доцільно було б здійснити більш глибоке дослідження та систематизувати існуючі в економічній науці підходи до визначення категорії «конкурентоспроможність національної економіки», приділивши більше уваги поняттю «конкурентні переваги», детально пояснити зв'язок національних конкурентних переваг з категорією «послуга».

2. В підрозділі 2.3 здійснено аналіз місця транспортних послуг в економіці України та їх значення для формування її конкурентоспроможності, однак автором недостатньо чітко обґрунтований вплив транспортних послуг саме на формування конкурентоспроможності.

3. Недостатньо повно аргументовано вибір показників для формування індикатору ефективності управління розвитком сфери транспортних послуг в підрозділі 3.4 (с.207).

Наведені зауваження не зменшують значимості отриманих наукових і практичних результатів дослідження та не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи.

Висновки.

На підставі викладеного вважаю, що дисертаційна робота Муленка Володимира Миколайовича на тему «Розвиток сфери послуг як фактор

підвищення конкурентоспроможності національної економіки в системі глобального поділу праці» на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка» є закінченою кваліфікаційною науково-дослідною роботою, що повністю відповідає паспорту спеціальності 051 «Економіка».

Отримані результати дисертаційного дослідження мають практичну цінність і вирішують актуальну науково-практичну задачу поглиблення теоретико-методичних засад та розробки практичних рекомендацій з розвитку сфери послуг як фактора підвищення конкурентних позицій України в системі глобального поділу праці.

Дисертаційна робота повністю відповідає вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017.

Враховуючи актуальність отриманих наукових результатів та використання сучасних методів наукових досліджень, дисертаційна робота та публікації здобувача відповідають вимогам пп. 6, 7, 8, 9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022, а її автор, Муленко Володимир Миколайович, заслуговує присвоєння ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка».

Рецензент,

професор кафедри менеджменту

Національного транспортного університету

доктор економічних наук, доцент

Наталія КОВАЛЕНКО

